

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY
JUN 10 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. III св. 3-4

3134

БЕОГРАД 1951

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : О језичким поукама	73
2. <i>М. Павловић</i> : Синтакса и интерпункција	79
3. <i>М. Шевановић</i> : Напoredна употреба заменица који и чији у посесивној служби	91
4. <i>И. Шевовић</i> : Разумети се у чему или у шта	98
5. <i>И. Појовић</i> : Стајати — стојати	104
6. <i>М. Сучевић</i> : Још о слову ј пре Вука	116
7. <i>Св. Марковић</i> : Једно значење речи алаш	118
8. <i>Др А. Коштић</i> : Рад на стварању медицинске терминологије	120
9. Писма уредништву:	
I <i>М. Јовичић</i> : Нека питања о правилној употреби речи у књижевном језику	123
II <i>Б. Милановић</i> : Одговор на стављена питања	128
10. Језичке поуке	145

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора: Бранислав Милановић

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1951

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

НАПОРЕДНА УПОТРЕБА ЗАМЕНИЦА КОЈИ И ЧИЈИ У ПОСЕСИВНОЈ СЛУЖБИ

У језику се често по два и више облика речи, израза или реченица употребљавају напоредо у истој служби. Међу многобројне такве случајеве иде и употреба одговарајућег облика односне заменице *чији* (*чија, чије*) и генитива такође односне заменице *који* (*која, које*) — у служби за означавање припадања појму на који се те заменице односе. У реченицама — да одмах на примерима покажемо о каквој служби тих речи говоримо — *Пашини момци и слуге су делије, који х се поглавица зове делибаша* и: *Да се лије крв јадних сељака, чија мука користи свакоме.*

Означени облици односних заменица *који* и *чији* овде су, како видимо, употребљени у потпуно истој служби. То јасно потврђује чињеница што би се у првом примеру могла употребити односна заменица из другог и обрнуто: у другој реченици могли бисмо узети облик односне заменице из прве, а да се тим ниуколико, ни у једном ни у другом случају, не промени смисао онога што се тим реченицама казује. За нас наведени примери значе, дакле, исто и кад их дамо са узајамном заменом односних заменица у њима, тј. у облику: *Пашини момци су делије, чији се поглавица зове делибаша* и: *Да се лије крв јадних сељака, који х мука користи свакоме.* Али о напоредној употреби ових двеју заменица у функцији за означавање припадања не мисле сви овако. Познато је да овако нису мислили ни неки врло истакнути наши граматичари. Између њих Тома Маретић, полазећи од Вукове и Даничићеве употребе наведених односних заменица у овој служби, утврђује да је у књижевном језику посесивну заменицу *чији* (*чија, чије*) у односној функцији допуштено употребљавати само ако се тиче облика именица м. р. јединине и то искључиво кад означавају лица, а да „гдје не може стајати

чији“ (тј. у свим другим случајевима) „тамо стоји генитив односне заменице *који, која, које*“ (в. Gramatika i stilistika, Zagreb, 1899, стр. 468, а испор. и Маретићев *Jezični savjetnik* (Zagreb, 1924, стр. 9).

Дражећи се утврђеног правила овога знаменитог нашег граматичара и језичког стручњака, многи појединци су чинили замерке свакој широј употреби заменице *чији* у релативној служби. Они су такву употребу оглашавали за неправилну у свим случајевима где се ова заменица не односи на једину именица м. рода које означавају лица. Поводом такве једне замерке проф. Белић је у једном чланку у Нашем језику (књ. I, год. 1933, стр. 136—140*) ово питање опширније расправдио. Ту је он и на примерима и теориски показао да је ово ограничавање употребе релативне заменице *чији, чија, чије* неосновано. Против тога ограничавања он наводи чињеницу да су све остале упитне заменице и односне у исто време, па да се ни заменица *чији* не може у томе од њих разликовати, као и то што Даничић, који је у великом Рјечнику ЈАК. обрадио ову реч, тамо за њу наводи примере слободне њене употребе уз имена различитог граматичког рода и броја не чинећи притом никакве замерке таквој употреби. Даље се Б. тамо позива и на сигурно језичко писање такође великог вуковца и граматичара Љуб. Стојановића, који је у оцени Маретићева Језичког савјетника изнео своје неслагање с Маретићем у питању ограничења употребе релативне заменице *чији (чија, чије)*. И најзад, А. Белић с правом каже да врло широка употреба ове заменице у тој служби код наших књижевника и у народним говорима не допушта никакво њено ограничавање у књижевном језику. Он, разуме се, не опори да може бити говора нашег језика у којима се односно-упитна заменица *чији* употребљава за означавање припадања само када се односи на појединачна лица м. рода. Он, штавише, претпоставља да се у Вукову језику ово могло јавити као особина његова краја, и с разлогом сматра да то није ништа друго већ „стилско-језичка особина која се јавила — код самога Вука“.

*) Тај чланак је потписан онда од Уредништва НЈ, али се из књиге А. Белића *Око нашег језика* (Београд 1951 г.), где је чланак поново објављен, види да га је написао сам проф. Белић.

А у Граматици Т. Маретића, која је углавном граматика Вукова и Даничићева језика, није се ни могло очекивати правило друкчије од онога што је тамо дато. Једино такво је оно и могло бити изведено из Вукове језичке грађе, којом се писац првенствено служио, јер се Даничић у своме сопственом језику и овде угледао на Вука (Маретић на цитираном месту у својој Граматици наводи један једини Даничићев пример отступања).

У најновије време би можда само још покоји језички „пурист“ могао тражити да се држимо Маретићева правила у овоме питању. А сасвим супротно: употреба генитива релативне заменице *који* у служби за означавање припадања појму на који се она односи — данас је, бар овде у нашој средини, многим врло необична. Ево доказа за то. Ових дана ме је пресрео на улици један познаник с питањем да ли је правилно рећи: *Ове речи нису изведене непосредно од речи којих су оне дежинутици*, — како сам ја на једном месту у последњој свесци Нашег језика (књ. III, св. 1-2, стр. 7) написао. „Ту би свако, додао је овај мој познаник, место *којих* употребљив *чији*, баш онако као сте и сами ви свега неколика реда ниже казали: — *непосредно, дакле, од именица чија се основа завршава сугласником ц*“. Ја сам, разуме се, одговорио да је релативна заменица *који* за означавање припадања ту сасвим правилно употребљена и да, према томе, није тачно да нико други не би казао онако како сам ја рекао. Своме саговорнику сам овом приликом објаснио да је сам Вук Караџић у оваквим случајевима употребљавао искључиво генитив заменице *који*, па да су зато неки граматичари једино такву употребу сматрали за неправну. Мој познаник је духовито, али не и тачно, приметио како он и сам држи да су само граматичари тако нешто могли измислити, али никако не верује да је Вук у овој служби употребљавао ту заменицу.

Ма како да је из овога што смо напред изложили јасно да нису у праву они што замерају употреби облика генитива односне заменице *који* у посесивној служби — потребно је показати да њихово такво схватање није сасвим без основа. Оно се заснива на знатно чешћој употреби заменице *чији* у тој функцији. Али, ма колико да је, опет нарочито у источном де-

лу наших народа, ова заменица ту обичнија од оне прве и ма како да су данас овамо ретки писци који у истој функцији употребљавају генитив односне заменице *који*, ипак се не може рећи да је она друга односна заменица било по чему правилнија.

Многи наши нешто старији писци, познатији и мање познати, који су већином писали беспрекорним језиком потпуно народног карактера, припадност су означавали генитивом заменице *који*, како нам то потврђују примери:

Дете моје не дам, ономе је не дам *којега* је само име кадро њежно срце поразити њено (Ј. Ст. Поповић, Драм. списи I, 12); — И љубљаше руку своје љубовце у *које* оку суза се затрепти (Б. Атанацковић, Целокупна дела, стр. 108); — Књаз ће се морали ослонити на људе *којих* намере никако нису извесне (И. Гарашанин, Писма II, стр. 21); — Ко ће се сојузити с људима *којих* политику нико не разуме (исти, Писма I, 95); — Право су имала та господа што не хтеше конгрес *кога* резултат опет би био рат (исти, Писма II, 171); Турства славо, перјанице, *којега* је још прадједи мач Османов припасао (П. П. Његош, Свободијада II, стих 71—73); — Ти си цар мој и свет другог *којега* је рука вргла (исти, Црногорац* к свемогућем Богу, стих 151—152); — ... ја шах *којега* је диплома на врховну власт потписата (исти, на крају познате титуле султанове из Шћепана Малог); — Отвара нам се једна превелика соба *које* се ужасна величина не могаше очима прегледати (исти, Сан на Божић, Целокупна дјела II, 1927, стр. 428); — ... очију *којих* се плаветнило упија у душу (М. Шапчанин, Приповетке II, 121); — ... старих Бошњака *којих* јунаштва ислам може пробати (исти, Целокупна дела, IV, 164); — ... језик звучни *којега* ће земља, небо слушати гласе (исти, Цел. дела II, 66); — Ја исподизах књиге *којих* се хартија на корицама беше потклубучила (Ј. Лазаревић, Приповетке I, стр. 56); — Прави од ње као тамницу *које* зидови увијек расту (Хрв. књижевни алманах 1934, стр. 61); — ... У бившем најотменијем загребачком самостану у *којега* је цркви св.

Тројства било сахрањена абатиса Јудита Зрињски (Хрватско коло, књ. XII, стр. 58); — ...наличи путу на *којег* крају страљна пропаст зијева (Bunjevačka i šokačka vila, 62); — Балча је ограђена стубовима и решџткама на средини *којих* су врата што воде на море (А. Тресић, Љутовид Посавски, 120); — Мислим да се могао познати народ *којег* је језик у књизи главна ствар (В. Даничић, Ситнији списи 1925, 214); — У њих ће свак наћи људи који међу нама сваку славу заслужују, *којих* слава сав народ наш дичи (исто, стр. 325); — ...или су Хрвати оне насеобине у Угарској *којих* је пјесме сакупио Курелац (В. Јагић, Спомени I, 1930, 356); — Кнез Моравски Растислав и панонски Коцељ, *којих* се старењем преведе Свето писмо на словенски језик... (От. Новаковић, Основи словенске службе 1893, стр. 121); — Не налази се у Горском вијенцу *којег* је издање сам Владика надзирао (М. Репетар, Јужнословенски филолог XV, стр. 221); — Трећу велику групу старословенских глагола чине облици *којих* се обе основе разликују по томе (А. Белић, Глас Српске академије наука 164, стр. 17).

Већ сами наведени примери из језика познатих наших писаца искључују оправданост приговора посесивном генитиву релативне заменице *који*. Он је ту сасвим у складу с природом нашег језика. Познато је да се у функцији означавања припадности посесивни придеви и посесивне заменице употребљавају напоредо с посесивним генитивом имена. Сви синтаксичари нашег језика од Даничића, преко Миклошића и Маретића, до најновијих говоре о истоветности значења ових двеју граматичких категорија. (Они, наравно, указују притом на моменте који условљавају употребу једне или друге од ових категорија и утврђују када је која од њих обичнија). А као што се, рецимо, иста мисао казује у реченицама:

Када је чуо мишљење *сабеседниково*, он је казао и

Када је чуо мишљење *сабеседника*, он је казао, — тако је свеједно да ли ће се рећи:

Он је одговорио своме сабеседнику *чије мишљење* је прво саслушао или:

Он је одговорио своме сабеседнику *којега* је мишљење прво саслушао.

У вези са овде наведеним и сл. примерима потребно се са неколико речи задржати још на једној страни овога питања. Маретић и његови следбеници, како је напред изнето, стајали су на становишту да у случају какав имамо у овом последњем примеру (тј. кад се заменица односи на једно лице м. рода) увек ваља употребити присвојну релативну заменицу *чији* (док ће се у свим другим сличним случајевима употребљавати искључиво ген. заменице *који*). Другима се (сад не више граматичарима) чини употреба односне заменице *који* у овој служби уопште не само необична већ и неправилна. Међутим из свега овога што смо досад изложили може се извести закључак да нема никаквог разлога било у коме погледу ограничавати напредност употребе ових двеју односних заменица, која је потпуно у складу с природом нашег језика. Нема, између осталог, оправданог разлога ни за захтев да се уз именице које означавају појединачна лица м. рода употребљава само заменица *чији*. Основ и овоме захтеву Маретић је налазио у таквој употреби код Вука Караџића, али свакако зато што није запазио да и у овоме случају Вук (иако, очевидно, ретко) употребљава генитив заменице *који*; испор. Његов пример: *Кара-Ђорђија [је] био затворио или уставио код себе некога Митрића за кога је братом била сестра Јаковљева* (Правитељствујушчи совјет 1860, стр. 13). А Вук, сем тога, није био једини који је тако у служби за означавање припадности употребљавао заменицу *који* и кад се односи на једину именица које означавају м. лица. Ово нам потврђују примери:

Турства славо, перјанице *којега* је још прадједи мач Османов припасао (П. П. Његош, Свобод. П, стр. 71—73). — Имају свога барјакгара *кога* заповиједи добро слушају (Фр. Махар, 106); — Ходао је доле бурни Мађар, *кога* је крв у вечном врењу (Зора I, 1869, стр. 171) и сл.

Међу писцима из којих смо узели примере за употребу посесивног облика односне заменице *који* навели смо и оне што ту особину сигурно нису примили из књига (Вук, Његош, Гарашанин) и друге који својим језиком свестрано могу служити за углед (Шапчанин, Лазаревић), као и читав низ оних који су поред овога још и најпознатији зналци нашег језика (Вук, Даничић, Ст. Новаковић, Јагић, Решетар, Белић). Али ни они не употребљавају само тај облик већ с њим напоредо и посесивну односну заменицу *чији*. Сама имена овде наведених писаца довољно убедљиво говоре да се ни једној језичкој особини која се среће у језику свих њих заједно, ма колико она иначе била ретка, не може порицати њен књижевнојезички карактер. Овај се карактер очевидно не може спорити ни употреби посесивног генитива односне заменице *који* (*која*, *које*). Али имена ових писаца нам указују и на другу једну чињеницу у којој ми видимо клицу могућности за све ређу овакву употребу. Уколико нису лингвисти и граматичари, ти писци су са терена ужег и нешто ширег завичаја Вука Караџића, из Подриња и суседне Шумадије или из Црне Горе. Иако је то језичка област која чини ужу основицу књижевног језика, она је ипак доста узана, нарочито с обзиром на то што је у новије време основицом књижевног језика постало цело наше језичко подручје. И сасвим је разумљиво што сада све више и више преовлађују особине које имају највећу распрострањеност у нашем језику схваћеном у целини, као збиру свих народних говора српскохрватских. То несумњиво и чини да је у служби о којој говоримо данас неупоредиво чешћа употреба заменице *чији*. Ово дана, док сам размишљао о питању коме је посвећен овај чланак, ја сам у дневним и недељним листовима уочио само један једини пример с посесивним генитивом заменице *који* — . . . *знати и умјети да издрже у тој борби које исход сигурно не може бити пропаст слободе* (Sveučilišni list, Zagreb, II, br. 23—24, стр. 1, стубац 3). Ово ипак не значи да је она већ изишла, или скоро изишла из употребе, нити икоме да је права да њезину употребу оглашава за некњижевну. Највише се може рећи да је она нешто застарела. А као таква баш она је често карактеристична за стил овога или овога писца.

М. Стевановић